

Araştırma Makalesi/Research Article

YENİ TÜRK EDEBİYATI ROMAN ve ÖYKÜLERİNDE
“ROMANLAR”

ROMA IN MODERN TURKISH LITERATURE
NOVELS AND SHORT STORIE

A. Ömer KİRACI*

Geliş Tarihi: 13.06.2020
(Received)

Kabul Tarihi: 19.06.2020
(Accepted)

ÖZ: Yeni Türk Edebiyatı tarihi incelendiğinde sayısı otuzu aşan öykü ve romanda Çingenerin konu edildiği görülür¹. Edebi metnin içinde doğduğu toplumun yerleşik algılarını yansıtmaya bağlamında, Çingeneri konu alan eserlerin toplu halde incelenmesi Türk toplumunun Çingenerlere olan bakış açısı hakkında ipuçları verecektir. Bu çalışmada, Osmanlı coğrafyasının hemen her bölgesinde kendilerine yer bulan Çingenerin Türk toplumu ile ilişkileri ve kültürel kimlikleri bağlamında modern Türk anlatılarındaki görünüşleri değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çingener, Etnik Kimlik, Romanlar, Gacolar, öteki

ABSTRACT: When the history of Modern Turkish Literature is examined, it is seen that Gypsies are told in more than thirty short stories and novels. Literary texts reflect the established perceptions of the society to which they belong. In this context, collective analysis of Gypsies gives clues about the perspective of Turkish society on Gypsies. In this article, the appearances of Gypsies, who have a place in almost every part of the Ottoman geography will be evaluated in the context of their relations with the Turkish society and their cultural identity.

Key Words: Gypsies, Ethnic Identity, Romany, Gadjo, Other

* Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü yüksek lisans mezunu, aomerk91@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8441-0538>.

Bu çalışmada araştırma ve yayın etiğine uyulduğunu beyan ederim.

¹ Makale boyunca Anadolu’da ve diğer coğrafyalarda yaşayan Rom, Dom, Lom ve diğer etnik grupların genel adlandırması için yaygın kullanım olan “Çingene” ifadesi tercih edilmiştir. Bundaki esas sebep, makalenin edebiyat alanında bir incelemeyi konu almasıdır. Bir edebi tür olan “roman” ile bir etnik grubu ifade eden “Roman” kelimelerinin sıklıkla tekrar edilmelerinden doğacak bir anlam karmaşasının önüne geçmek amaçlanmıştır. “Roman” ifadesinin Dom ve Lom gruplarından ziyade, sadece Romları karşılıyor olması da bu tercihin diğer sebebidir. Öte yandan Çingene/Roman olmayan insanları ifade için de Çingenerin kullandığı bir tabir olan “Gaco” ifadesinin kullanılması, makaledeki tercihlerin tamamen okurlara en duru şekilde meram anlatmak niyetiyle doğduğunun tarafsız bir göstergesidir.

GİRİŞ

Kurgusal İngiliz ajan karakteri James Bond'un maceralarını anlatan serinin ikinci filmi olan 1963 yapımı *From Russia With Love* (Rusya'dan Sevgilerle), ismi ile müsemma olamayacak şekilde Rusya'da değil İstanbul'da geçer. Senaryo gereği bir vesileyle baş karakter Bond, Türk dostu Kerim Bey ile birlikte İstanbul'da yaşayan harmanlı Çingenelerin çergisine konuk olur.² Ancak obadakilere konuk olmak için yanlış bir akşamı seçmişlerdir. O akşam, çergi reisinin oğluna âşık olan iki kadının Çingene usulleri gereği düellosu vardır.³ Bu düelloda iki kadın ölümleri pahasına mücadele edeceklerdir. Aslında dışa kapalı yapılan bu müsabaka, Kerim Bey'in aile dostu kabul edilmesinden ötürü İngiliz misafirin de önünde gerçekleştirilecektir. İki adam ziyafet için çadırlara yaklaşırlarken Kerim Bey, Bond'a: "Umarım parmaklarınla yemeye alışkınsındır." şeklinde bir uyarıda bulunur. Sahnenin devamında Çingenelerin konuklarını ağırlamak hususunda son derece özenli ve cömert davrandıkları görülür. Derken yarı çıplak bir dansçı kadın çadırların ortasında sahne şeklinde hazırlanan alana gelerek keman ve def eşliğinde hünerlerini sergilemeye başlar. Kameranın geniş açığa geçtiği anlarda müzikle tempo tutan, şık giyimli, esmer tenli oba halkı, ziyafet için kaynayan kazanlar, ateş başında çevrilen küçükbaş hayvan etleri, direklere bağlanmış beyaz atlar ve at arabaları kadraja girer. Dansçı kadın kıvrak bedeni ve etkileyici güzelliği ile Bond'un da hayranlığını kazanır. Dansçının sahneyi terk etmesinin ardından düelloda kozlarını paylaşacak olan iki genç kadın yine yarı çıplak bir hâlde ortaya getirilirler. Saç saça baş başa ve birbirlerine alabildiğine zarar verecek şekilde bir kavgaya tutuşurlar. Müsabaka sonunda şefin oğluyla kimin evleneceği aşiret büyüklerinin kararı olacaktır. Bu esnada hedeflerinde Bond ve Kerim Bey olan bir grup Bulgar, çergiye silahlı baskın düzenlerler. Ortalık savaş alanına döner. Bu çatışmalar esnasında Bond, çergi reisinin hayatını kurtarır. Sonunda baskıncıları birlikte geri püskürtürler. Gecenin sonunda Vavra adındaki Çingene reisi teşekkür etmek üzere Bond'un yanına geldiğinde İngiliz ajan gösterdiği kahramanlığın karşılığı olarak kadın kavgasının sonlandırılmasına yönelik bir iyilik talebinde bulunur. Çergi reisi, Bond'un kalbinin gerçek bir Çingene için çok yumuşak kaldığını belirtse de onun isteğini geri çevirmez. Gecenin sonunda şefin oğlu için dövüştürülen iki kadın güzel kumaşlardan elbiselerle kuşanmış bir hâlde Vavra tarafından Bond'un çadırına gönderilir. İki kadın da açıkça Bond'a sunulur. Sabah olduğunda iki genç kadın da hayran bakışlarla Bond'un çevresinde ona hizmet etmek için adeta yarışır haldedirler. Bond ve Kerim Bey, çadırlardan ayrılırken akılları ve gönüllerinin Bond'da kaldığını

² Terence Young, *From Russia with Love* [Rusya'dan Sevgilerle] (Film, 1963), 00:38:39-00:48:52.

³ Tarihi ve sosyolojik kaynaklarda böyle bir ritüele rastlanmamaktadır.(y.n.)

gösteren tavırlar gösterirler. Filmde Çingenerin yer aldığı sahneler bu şekilde son bulur.

Baştan sona oryantalist bakış açısını yansıtan öğeler⁴ ile bezeli bu sahnelerde, gerçekten de filmin çekildiği 1960'lı yıllarda yaşayan İstanbul Çingenerinin yaşamından izler bulmak mümkün müdür, bu tartışılabilir. Şüphe götürmeyen tarafı ise Çingenerin bir takım yaşayış özellikleri ile medeniyetten yoksun ve hatta vahşice tavırlar içinde çizilmeleri; 'Beyaz' İngiliz Beyefendisinin ise onları, yani 'öteki'leri medeniyete çağırır gösterilmesidir.

Esasen Çingene olmayan yazarlar tarafından kaleme alınmış ve Çingeneri konu edinen kurmaca eserlerin karakteristiğinde Çingenerin ve Gacoların⁵ bir vesileyle karşılaşmaları ve bu etkileşim sonucunda ortaya çıkan bir takım olumlu kültürel alışverişler, aşklar, dostluklar yahut çatışmalar ve gerilimler yer alır. Gaco karakterlerin çoğu zaman toplumun genelinin yaşayış biçimini ve hâkim gücü temsil etmesi ve Çingenerin azınlık cephesinde konumlanmış olması, kurgusal metinlerde Gaco'nun Çingene üzerinde hâkimiyet kurma ya da ona üstten bakma, onu aşağıda görme gibi tavırlar içinde yer almasına zemin hazırlar. Çingeneri konu alan edebi eserlerde karakterlerin sözünü ettiğimiz konumlarından ötürü bazı ön yargılı ifadelerle, Roman halkını incitebilecek diyaloglara ve hatta okurların yazarları yanlı bir tavır içindelermiş gibi algılayabilecekleri sahne tasvirlerine rastlamak mümkündür. Edebi eserin içinde doğduğu toplumu yansıttığı görüşünden hareketle Çingeneri konu edinen edebi eserlere toplu bir bakışta, Türk toplumundaki yerleşik Çingene algıları hakkında veriler elde edileceği aşikârdır. Burada unutulmaması gereken nokta, gerçek hayatta karşılaşılabileceğimiz bir takım münferit olayların, kişisel görüşlerin ve suçların toplumun geneline mal edilemeyeceği gibi bazı edebi metinlerde ve kurgusal karakterlerde karşımıza çıkan olumsuzlukların da bütün bir toplumun düşünce dünyasını yansıtmayacağı gerçeğidir. Diğer yandan gerçek hayatın olumlu ve olumsuz her türlü davranış ve düşünceyi doğasında barındırması gibi yazarlar da kurguladıkları dünyada bunların tamamına yer verebilirler. Yazarın

---

⁴ Edward W. Said'in Batı'nın Şark anlayışlarını anlattığı *Şarkiyatçılık* adlı eserinde geçen "Şark neredeyse tümünden Avrupa'ya özgü bir buluştu; antikçağdan beri, gönül maceralarının, egzotik varlıkların, akıldan çıkmayan anılarla görünümünün, olağanüstü deneyimlerin mekanı olagelmişti."(s. 11) ve "Bağımlı ırklar, kendileri için neyin hayırlı olduğunu bilme becerisine sahip değildi."(s. 47) cümleleri ile bahsettiğimiz sahnelerde geçen bakış açısının bağlamı daha iyi anlaşılacaktır. Edward W. Said, *Şarkiyatçılık*, Çev: Berna Ülner, Metis Yayınları, 6. Basım, İstanbul, 2012.

Filmdeki bakış açısının oryantalist unsurlar içerdiğine dair ayrıca bkz. Murat Akser, "İstanbul'dan Sevgilerle: Hollywood'un Yeni Oryantalizmi", *PANORAMA Khas Dergisi*, s. 11, Yaz 2013, s. 53-57.

⁵ Metnin devamında Çingene olmayanları tarif etmek için yaygın bir tabir olan 'Gaco' ifadesi kullanılacaktır.

oluşturduğu karakterlerden hangisinin görüşlerini benimsediği, hangi düşünceleri okurlara aşılama istediği (ya da istemediği) ancak kendisinin malumudur. Çingener özelinde konuşmak gerekirse; bazen olumsuz ifadelerle dolu bir öykü, olumlu intibalar uyandıracak bir sona kavuşurken; bazen de olumsuz ifadelerle dolu bir öykü yine olumsuz bir hava yaratacak biçimde son bulabilir. Yazar, gerçek hayatta karşılaştığı bir haksızlığı, bir ayrımcılığı, bir ötekileştirmeyi olduğu gibi gerçekçi bir dille aktararak çarpıcı olmak; okura yanlış olanı göstererek onu doğruya sevk etmek niyetinde olabilir. Yeni Türk edebiyatı roman ve öykülerinde Çingenerin izini süren okurların bu hususlara dikkat etmeleri yerinde olacaktır. Edebi eserlerimizden emin olunabilecek en önemli ve olumlu özellik ise James Bond gibi metinlerin içerdiği bazı üst ve alt politik mesajlardan temiz ve uzak olmalarıdır.

Genel Çizgileri ile Çingeneri Konu Edinen Yeni Türk Edebiyatı Metinleri

Ahmet Mithat Efendi'nin 1886 yılında kaleme aldığı *Çingene*⁶ romanından, Berna Durmaz'ın 2013'te yayımlanan *Bir Fasit Daire*⁷ adlı öykü kitabına kadar doğrudan Çingeneri konu alan ya da içeriğinde bahsedilmeye, üzerinde durmaya değer Çingene karakterlerin de yer aldığı otuzdan fazla tahkiyeli eser sayılabilir. Bu eserlerin tasnifinde kronolojik sıralamayı veya tarihsel dönemleri esas almak çok da anlamlı olmamaktadır. Çünkü Çingeneri konu alan eserler belirli tarih aralıklarında yoğunlaşmadığı gibi, herhangi siyasi, sosyolojik değişim ve dönüşümden sonra da eserlerin seyrinde bir farklılığa rastlanmamaktadır. Bu açıdan, metin boyunca alternatif sınıflamalara başvurmak yoluyla eserler hakkında bilgiler vermek ve bu sayede edebiyatımızda Çingener hakkında genel çizgiler çizmek yerinde olacaktır.

Sınıflamalarımızdan ilki, anlatılardaki mekân esasına dayanacaktır. Çingeneri konu alan edebi eserleri incelediğimizde büyük çoğunluğunun İstanbul'un çeşitli semtlerinde geçtiği görülür. Çingenerin yoğun yaşadığı yerler olarak; Kağıthane, Alibeyköy, Sulukule, Ayvansaray, Edirnekapı, Kasımpaşa, Göksu, Çırpıcı, Topçular, Yenikapı, Fener, Kocamustafapaşa, Şehremini, Veliefendi, Kazıklıbağ, Yenibahçe, Şehzadebaşı, Beyazıt, Sarıyer, Sultanahmet Cezaevi ve Dolapdere semtlerinin adları geçer. Konusu İstanbul'da geçen eserler: Ahmet Mithat Efendi'nin *Çingene* romanı, Hüseyin Rahmi'nin *Kıpti Düşünü*⁸ adlı

⁶ Ahmet Mithat Efendi, "Çingene", *Letaif-i Rivayat*, Haz. Fazıl Gökçek, Sabahattin Çağın, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2017.

⁷ Berna Durmaz, *Bir Fasit Daire*, 2. Baskı, Can Yayınları, İstanbul, 2015.

⁸ Hüseyin Rahmi Gürpınar, "Kıpti Düşünü", *Gönül Ticareti*, 1. Baskı, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1939, s. 125.

öyküsü ve *Hayattan Sayfalar*⁹ adlı romanı, Osman Cemal Kaygılı'nın *Çingeneler*¹⁰ romanı, Reşad Ekrem Koçu'nun *Esircibaşı*¹¹ romanı, Sait Faik Abasıyanık'ın *Mürüvvet*¹² adlı öyküsü, Halikarnas Balıkcısı'nın *Cura*¹³ adlı öyküsü, Kerim Korcan'ın *Elmas*¹⁴ adlı öyküsü, Orhan Kemal'in *Amaan Boyacı!*¹⁵ adlı öyküsü, Aziz Nesin'in *Surnâme*¹⁶ romanı, Metin Kaçan'ın *Ağır Roman*¹⁷ kitabı, Muzaffer Buyrukçu'nun *Dar Sokaklardaki Duman*¹⁸ romanı ve son olarak Mine Söğüt'ün *Kürt Kediler Çingene Kelebekler*¹⁹ adlı öyküsüdür.

İstanbul dışında gelişen olaylardan oluşmuş eserler olarak Batı Anadolu'da geçen Refik Halit'in *Yıldı Bir*²⁰ adlı öyküsü, Edirne ve Anadolu'da geçen Ömer Seyfettin'in *Deve*²¹ adlı öyküsü, Sabahattin Ali'nin Edremit taraflarında geçen *Değirmen*²² ve Beyşehir taraflarında geçen *Arap Hayri*²³ adlı öyküleri, Kemal Bilbaşar'ın Anadolu kasabalarından birinde geçen *Çingene Karmen*²⁴ adlı öyküsü, Halikarnas Balıkcısı'nın Ege ve Akdeniz kasabalarında geçen *Kancay*²⁵ ve *Çingene Ali*²⁶ adlı öyküleri, Melih Cevdet Anday'ın bir Anadolu köyünde geçen *Raziye*²⁷ romanı, Necati Zekeriya'nın Üsküp'te geçen *Küçük Dost Kemancı* adlı öyküsü, Reşad Ekrem Koçu'nun bugünkü Bulgaristan sınırları içinde geçen ve çeşitli alt

⁹ Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Hayattan Sayfalar*, 2. Baskı, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1940.

¹⁰ Osman Cemal Kaygılı, *Çingeneler*, 1. Baskı, Etiman Kitabevi, İstanbul, 1939.

¹¹ Reşad Ekrem Koçu, *Esircibaşı*, 1. Baskı, Gün Basımevi, İstanbul, 1944.

¹² Sait Faik Abasıyanık, "Mürüvvet", *Lüzumsuz Adam*, 1. Baskı, Varlık Yayınları, İstanbul, 1948.

¹³ Halikarnas Balıkcısı, "Cura", *Gülen Ada*, 1. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1957.

¹⁴ Kerim Korcan, "Elmas", *Tatar Ramazan*, Ararat Yayınları, İstanbul, 1969.

¹⁵ Orhan Kemal, "Amaan Boyacı!", *Boyacı/İstanbul'dan Çizgiler*, 1. Baskı, Sinan Yayınları, İstanbul, 1971.

¹⁶ Aziz Nesin, *Surnâme*, 17. Baskı, Nesin Yayınevi, İstanbul, 2019.

¹⁷ Metin Kaçan, *Ağır Roman*, 1. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 1990.

¹⁸ Muzaffer Buyrukçu, *Dar Sokaklardaki Duman*, 1. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.

¹⁹ Mine Söğüt, "Kürt Kediler Çingene Kelebekler", *Dolapdere*, 1. Baskı, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2010.

²⁰ Refik Halit Karay, "Yıldı Bir", *Memleket Hikayeleri*, Özel Basım, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2009.

²¹ Ömer Seyfettin, "Deve", *Diken Dergisi*, s.8, 6 Şubat 1919, s. 6.

²² Sabahattin Ali, "Değirmen", *Değirmen*, 17. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.

²³ Sabahattin Ali, "Arap Hayri", *Kağın Ses Esirler*, 21. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019.

²⁴ Kemal Bilbaşar, "Çingene Karmen", *Yurt ve Dünya Dergisi*, s.28, Nisan 1943, s. 136.

²⁵ Halikarnas Balıkcısı, "Kancay", *Ege'den Denize Birakılmış Bir Çiçek*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2016.

²⁶ Halikarnas Balıkcısı, "Çingene Ali", *Ege'nin Dibi*, 1. Baskı, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1952.

²⁷ Melih Cevdet Anday, *Raziye*, 1. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1975.

başlıklardan oluşan *Bulgar Balaban ile Dört Yosması*²⁸ adlı uzun öyküsünün *Tırnova Panayırı* adını taşıyan bölümü, Emine Şenlikoğlu'nun İzmir Tepecik Mahallesi taraflarında geçen *Çingene*²⁹ adlı romanı ve son olarak Ayşegül Devecioğlu'na ait, büyük bir kısmı Edirne'de geçen olaylardan oluşan *Ağlayan Dağ Susan Nehir*³⁰ romanı sayılabilir.

Yukarıda bahsi geçen eserlerden ayrı olarak “Kel” adı verilen hayali bir şehrin Roman mahallesinde geçen öykülerden oluşan Berna Durmaz'ın *Bir Fasit Daire*³¹ kitabı dikkati çekmektedir. Bunun dışında zaman ve mekan unsurlarına dair yeterli ibareye rastlanmayan öyküler de mevcuttur. Selahattin Enis'in *Çingeneler*³² öyküsü, Ömer Seyfettin'in *Namus*³³ adlı öyküsü, Erdoğan Tokmakçioğlu'nun *Çingene Pilici*³⁴ adlı öyküsü, Hakkı Özkan'ın *Pembe*³⁵ adlı öyküsü, Necati Güngör'ün *Düş İçinde*³⁶ adlı öyküsü ve son olarak Cemil Kavukçu'nun *Öğlen Sefaları*³⁷ adlı öyküsü bu tür eserlerdendir.

Türkiye Çingeneleri üzerine yapılmış tarihi ve sosyolojik araştırmalar Çingenelerin Anadolu üzerinde başlıca dört gruba ayrıldıklarını söylerler. Bu gruplar Romanlar, Domlar, Lomlar ve diğer göçebelere. Bunlardan ilk grup olan Rom(an)lar, daha çok Ege ve Marmara bölgelerinde yaşarlar.³⁸ Bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda yukarıda bahsi geçen öykü ve romanların hemen tamamının Çingene gruplarından Rom(an)ları işledikleri görülmektedir.

Edebi eserlerde mekânı ve Çingenelerin yaşayış biçimini esas alarak yapılabilecek ikinci bir tasnif ise şu şekildedir:

²⁸ Reşad Ekrem Koçu, “Bulgar Balaban ile Dört Yosması”, *Haydut Aşkları*, Ana Yayınevi, İstanbul, 1981.

²⁹ Emine Şenlikoğlu, *Çingene*, 1. Baskı, Mektup Yayınları, İstanbul, 1996.

³⁰ Ayşegül Devecioğlu, *Ağlayan Dağ Susan Nehir*, 2. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.

³¹ Berna Durmaz, a.g.e.

³² Selahattin Enis Atabeyoğlu, “Çingeneler”, *Bataklık Çiçeği*, Haz. M. Kayahan Özgül, Arma Yayınları, İstanbul, 2000.

³³ Ömer Seyfettin, “Namus”, *Diken Dergisi*, s.3, 28 Kasım 1918, s. 3-6.

³⁴ Erdoğan Tokmakçioğlu, *Çingene Pilici*, Ekicigil Yayınları, İstanbul, 1955.

³⁵ Hakkı Özkan, “Pembe”, *Kırmızı Kırlangıç: Hikayeler*, 1. Baskı, Nil Yayınları, İstanbul, 1970.

³⁶ Necati Güngör, “Düş İçinde”, *Hayatımın Yedi Hikayesi*, 1. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984.

³⁷ Cemil Kavukçu, “Öğlen Sefaları”, *Gemiler De Ağlarmış*, 1. Baskı, Can Yayınları, İstanbul, 2001.

³⁸ A.Ömer Kiracı, *Mahallede Cümbüş Edebiyatımızda Çingeneler*, 1. Baskı, İlbilge Yayıncılık, Ankara, 2020.

ŞEHİRLİ ÇİNGENELERİ KONU ALAN ESERLER	HARMANCI ÇİNGENELERİ KONU ALAN ESERLER	HEM ŞEHİRLİ HEM DE HARMANCI ÇİNGENELERİ KONU ALAN ESERLER
Çingene (Ahmet Mithat Efendi)	Yılda Bir	Çingeneler (O. Cemal Kaygılı)
Arap Hayri	Çingeneler (Selahattin Enis)	Kancay
Çingene Karmen	Değirmen	Cura
Esircibaşı	Çingene Ali	Pembe
Mürüvvet	Namus	Raziye
Çingene Pilici	Kıpti Düğünü	Bir Fasit Daire
Elmas	Tırnova Panayırı	
Amaan Boyacı!		
Surnâme		
Küçük Dost Kemancı		
Kürt Kediler Çingene Kelebekler		
Ağlayan Dağ Susan Nehir		
Deve		
Dar Sokaklardaki Duman		
Hayattan Sayfalar		
Düş İçinde		
Ağır Roman		
Çingene (Emine Şenlikoğlu)		
Öğlen Sefaları		

Tablo-1: Çingenelerin Yaşayış Biçimlerine Göre Edebi Eserler.

Şehirli Çingeneleri konu alan eserlerde karakterlerin öne çıkan bir takım özellikleri vardır. Bu karakterler genelde alt kültürü temsil ederler. Dahası altta olmayı içselleştirmiş gözükrüler. Herhangi romanda veya öyküde varlıklı hale gelmek için büyük adımlar atan bir karaktere rastlanmaz. Eğitim seviyeleri düşüktür. Ekonomik olarak yoksul sınıfa dâhil edilebilirler. İnanç bakımından genelde zayıf çizilen karakterlerin küçük işlerde oldukça özverili davrandıkları görülür. Müzisyenlikte oldukça başarılılardır. Çalgı ve eğlencenin olmadığı bir hayat onlar için düşünülemez. Daima neşelilerdir.

Göçebe Çingeneleeri konu edinen eserlerde ise karakterlerin en fazla öne çıkan özelliği özgürlüklerine düşkün olmalarıdır. Genelde döküntü bezlerden yapılmış çadırlarda yaşayan bu insanlar, obalarına gelen konuklara karşı oldukça misafirperverlerdir. Tıpkı şehirli Çingeneleeri gibi işlerinde özverili oldukları görülür. Köy ve kasaba kenarlarında konaklayan oba Çingeneleeri demircilik, sepetçilik, falcılık gibi işlerle uğraşırlar.³⁹ Köy ve kasaba halkının çeşitli ihtiyaçlarını giderip karşılığında un ve bakliyat türü gıda maddeleri olarak geçimlerini temin ederler. Mizaç olarak şehirli Çingeneleere nazaran daha sert bir yapıları vardır. Göçebe olan Çingene karakterlerde öne çıkan bir başka karakteristik özellik ise aşklarına daima sadık olmalarıdır. Sevdikleri için gözlerini karartıp canlarından vazgeçmek bu karakterler için işten bile değildir. Göçebe Çingeneleerin konu edildiği anlatıların bizdekinin aksine dünya edebiyatında daha çok tercih edildiği görülür. Edebiyatımızdaki göçerler aynı coğrafya içerisinde farklı şehirler, kasabalar arasında dolaşırken yabancı eserlerde karşımıza çıkan karakterler bütün bir Avrupa kıtasını dolaşmış, daha geniş coğrafyalara yayılmış kabileler içinde yer alırlar. Sözelimi Maksim Gorki'nin 1892 tarihli Makar Çudra adlı öyküsünde aynı adı taşıyan karakteri böyle bir karakterdir.⁴⁰ Dünyada gezilmedik yer bırakmamış yaşlı, göçebe bir Çingene olan Makar Çudra "Şahinim" şeklinde seslendiği anlatıcı karaktere, Loyko Zobar adlı yiğit bir genç ile dünyalar güzeli Radda'nın sonu ölümle biten büyük, mağrur aşklarını anlatır. Öykünün, gerek kurgusu gerekse Makar Çudra'nın "Şahinim" hitabı ile Sabahattin Ali'nin Değirmen öyküsüne ilham olduğu muhakkaktır. Sabahattin Ali de anlatıcı karaktere "Adaşım" şeklinde hitap eden yaşlı bir Çingene reisinin anlatımıyla çarpıcı bir aşk hikâyesini konu edinir.

Avrupa edebiyatına nazaran bizde yerleşik hayatı benimsemiş Çingene karakterlere daha çok rastlanmasının bir sebebi de Osmanlı Devleti döneminde uygulanan iskân politikaları ve Cumhuriyet sonrasında yürürlüğe giren iskân yasası olmalıdır. Bunun yanında özellikle Osmanlı devrinde sınırlar içindeki Çingeneleerin Avrupa'daki akrabalarına nazaran çok daha rahat koşullarda yaşadıkları bilinmektedir.⁴¹ Kıta Avrupa'sında zorunlu göçlere devam eden Çingeneleerin edebi eserlere de büyük coğrafyaları kat etmiş şekilde yansımaları doğaldır.

³⁹ Çingeneleerin ilgilendikleri meslekler ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için iki çalışma: İsmail Altınöz, *Osmanlı Toplumunda Çingeneleeri*, 1. Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 268-269; Muhammed Tağ, "Temettuât Kayıtlarına Göre Osmanlı Devleti'nde Romanların Meslek Yapıları ve Geçim Kaynakları", *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.II, Sayı 18, Güz 2018, s. 303.

⁴⁰ Maksim Gorki, "Makar Çudra", *Seçme Eserler Öyküler-2*, Çev. Mehmet Özgül, Ayşe Hacıhasanoğlu, Evrensel Basım Yayın, 1. Baskı, İstanbul, 2004.

⁴¹ Angus Fraser, *Çingeneleeri*, Çev: İlkin İnanç, Homer Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul, 2005.

Harmancı Çingenerler ile şehirli Çingenerleri bir arada işleyen eserlere baktığımızda bir takım çatışmaların ön plana çıktığı görülür. Bu eserlerin kurgusunda farklı yaşayış biçimlerine sahip Çingenerlerin karşılaşmalarının yanında Çingenerler ve Gacolar da karşı karşıya gelirler. Şehirli Çingenerler, Gacoların yani toplumun genelinin yaşam alanı olan şehre, yerleşik düzene ve toplumun adetlerine ayak uydurmuş durumdadırlar. Ömrü boyunca dağlardan, kırlardan, obalardan başka yeri yaşam alanı olarak bilmeyen, dört duvar arasında hiç uyumamış, özgürlüğüne düşkün harmancı Çingenerler bir vesileyle şehre adım attıklarında bocalamaya ve hatalar yapmaya başlarlar. Onların hataları, görece ilkel yaşamı geride bırakmış, medenileşebilmiş, toplum tarafından hasbelkader kabul görmüş şehirli Çingenerler için bir alay konusu haline alır. Şehirli Çingenerler gerek dans ve Çingenerler arasında en makbul meslek kabul edilen müzisyenlikte daha başarılı olmaları, gerekse toplum tarafından kabul görüldükleri için kendilerini harmancılarından üstün görürler. Herhangi ortak mekanda bir araya geldiğinde daima Gacolardan yana saf tutarak akrabalarını yermeyi adet edinirler. Diğer yanda Gacolar harmancı Çingenerleri obalarında ziyaret ettiklerinde yaşayış biçimlerini ilgi çekici bulabilirler. Böyle durumlarda ise harmancı Çingenerlerin gelen misafirlerden yararlanmak, para koparmak gibi amaçlarla fırsatçı tavırlara büründükleri görülür. Dilencilik yapmaktan, izinsizce fal bakmaktan, çiçek satmaya çalışmaktan geri durmazlar. Genel olarak arsızca bir görüntü içerisinde çizilirler. Bu durumun karşıtı olarak harmancı Çingenerlerin, Gacoların mekânlarına girebilmesi öyle kolay değildir. Böyle bir adım attıklarında karşılaşacakları tavır genelde misafirperverlikten uzaktır. Toplumca kabul görmelerinin tek yolu kendilerine has adetleri bırakmaları, her şeyden evvel yerleşik yaşama geçmeleri, belirli eğitimlerden geçmeleri ve kesinlikle dilencilik, arsızlık, yalıcılık, yadırlarak konuşma gibi tavırları terk etmeleridir. Bunların gerçekleşebilmesi için de Gacoların gerek devlet politikaları ile kanun nezdinde, gerekse şahsi teşebbüsler yoluyla Çingenerler üzerinde bir hakimiyet kurma çabasına giriştiklerini söylemek mümkündür. Bir şekilde Gacolara boyun eğen, onlarla şehir yaşamına ayak uydurma hevesine kapılan karakterlerin aradan bir süre geçtikten sonra bazı görgü kurallarını bir türlü içselleştiremedikleri, kendi adetlerini ve batıl inançlarını bırakamadıkları, çok önce şehre uyum sağlamış olan şehirli Çingenerlere yaranamadıkları ve dört duvar arasında apartman dairelerinde yaşamının ruhlarını bunalttığı görülür. Bunlardan dolayı şehir yaşamını bırakıp yeniden obasına, mahallesine dönen Çingene karakterlere rastlamak mümkündür.

Çingenerleri konu alan metinlerin genelinde karşımıza çıkmadığı için tasniflemenin mümkün olmadığı ancak ikişer, üçer eserde tekrar eden yaşayış özelliklerinden bahsederek makalemizi genişletmeyi ve sonlandırmayı uygun görüyoruz:

Bu küçük gruplamalardan ilki bir aşk hikayesi çevresinde şekillenen kurmaca anlatıları içerir. Bu anlatılardan ilki Ahmet Mithat Efendi'nin 1886 yılında kaleme aldığı *Çingene* romanıdır. Eser, Çingelerin konu edildiği ilk kurmaca metin olmasının yanında taşıdığı bazı kurgusal özelliklerle de tek kalmayı sürdürmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz *Çingene – Gaco* karşılaşması bu metinde tarafsız bir mekanda gerçekleşir. Çingelerin yaşadığı mahalle olarak Alibeyköy, Gacoların yaşadığı mekan olarak Boğaziçi semtlerinin adı geçerken, iki unsurun karşılaşması dönemin eğlence merkezlerinden olan Kağıthane'de gerçekleşir. Baş karakter Şems Hikmet'in güzelliğinden ve sesinden etkilendiği Ziba ile tanışması ve sonrasında onunla ilişkisini sürdürmesi yakın çevresinin olumsuz tepkilerini çekse de Şems Hikmet Ziba'dan gerekli eğitimler sonunda bir hanımefendi yaratma düşüncesinden vazgeçmez. Romanı diğer anlatılardan ayıran özellik ise bu eğitim sürecinin tam bir başarı ile sonuçlanmasıdır. Ziba tamamen *Çingene* yaşamını, adetlerini, doğuştan getirdiğine ve değiştirilemez olduğuna inanılan karakter özelliklerini bırakarak bambaşka bir hanımefendi halini alır. Şehir yaşamına uyum sağlar, kibarlaşır, güzel sesini musiki eğitimi ile doğru kullanmayı ve dönemin genç hanımefendilerinden beklenen pek çok el işini öğrenir. Ancak bütün bunlara rağmen iki genç kavuşamazlar. Şems Hikmet ailesinin baskısına dayanamaz ve intihar eder. *Çingene* bir kadına duyulan aşkın insanı ancak felakete ve hatta ölüme sürükleyecek şekilde resmedilmesi, takip eden eserlerde de karşımıza çıkan bir klişe halini alacaktır. İki gencin birleşmesine mani olmaya çalışan yakın çevredekilerin *Çingene* kızına olan ön yargıları da ancak Şems Hikmet'in ölümüyle ortadan kalkar.

Şems Hikmet'in akıbeti ile benzer sona sahip bir diğer roman kahramanı Osman Cemal Kaygılı'nın *Çingeneler* romanının baş karakteri İrfan'dır. İrfan sırasıyla hem harmanlı *Çingeneler*den hem de şehirli *Çingeneler*den farklı kadınlara yakınlık duyar. Onları eğitmek, onlarla musiki talim etmek ister, başaramaz. Kimi sevdiği konusunda bile karara varamaz. Romanın sonuna kadar geçecek birkaç yıl içinde yakın arkadaş çevresinin kendisinden uzaklaşması, annesinin rızasını bir türlü kazanamaması klasik bir süreci oluşturur. Birkaç yılda *Çingenelerin* peşinden sürüklenirken zevk ve sefa alemlerinde elde avuçta ne varsa tüketir. En sonunda şehirli *Çingeneler*den Emine ile evlilik hazırlığındayken kadına göz koyan bir adam ile kavgaya tutuşur. Adamı öldürerek hapse düşer. İçeriden çıktığında annesi vefat etmiş, sevdiği kadınlar başkaları ile evlenmiş, kendisi ise meczup şekilde sokaklara düşmüştür.

İki romanda da *Çingene* karakterlerin kendi aralarındaki konuşmalarında *Çingene*'den bir hanım yaratmak fikrinin akla yakın görünmediğine dair işaretler buluruz. Bunun yanında iki romanda da *Çingenelerin* evlilik konusunda içeriden

evlenme(endogami) tercihlerinin bulunduğu dair vurgulamalar vardır. Onlar daima kendi içlerinden biriyle evlenirler. Aksine uğraşan roman karakterleri adeta toplum içinde bir tür kan uyuşmazlığı yaratacaklardır. Bu uğurda mücadele ederken de dostlarından, gençliklerinden ve canlarından olurlar.

Bir aşk hikayesi çevresinde şekillenmese de bir Çingene düğününü anlattığı için bahsedebileceğimiz bir sonraki eser Hüseyin Rahmi'nin Kıpti Düğünü adlı öyküsüdür. Bu metinde göze çarpan en büyük nokta evlenecek iki Çingene genci için çevrede yaşayan Gaco halkın da elden geldiğince düğün yapacak ailelere yardım etmesidir. Yerleşim yeri yakınlarında konaklayan oba Çingenelerinden bir gencin, Kağıthane taraflarındaki Çingenelerden kaçırdığı kızını çadırlara getirmesiyle obanın düğün heyecanı çevre sakinlerine de yayılır. Gelin süslenir, damat giydirilir. Düğün yapılır. Düğünün hemen ertesi sabahında gelinin çamurlar içinde bulaşık yıkar halde, damadın ise şoförlük yapmak üzere işe koyulmuş halde resmedilmesi Çingenelerin yoksulluğunu bir kez daha gözler önüne serer.

Doğrudan bir aşkı, Çingenelerin aşkını anlatan en çarpıcı eser Sabahattin Ali'nin *Değirmen*'idir. Yiğit bir Çingene gencinin Türk bir değirmencinin çolak kızına duyduğu aşkı anlatılır. Öykünün baş karakteri olan Atmaca lakaplı genç, sevdiği kız kendisine karşı kolundan ötürü aciz hissedip geri durduğu için bir gece kendisini değirmenin dişlileri arasına atarak kendi kolunu koparır. İki gencin bu olaydan sonra da kavuşup kavuşmadıklarıyla ilgili bir ibareye rastlanmaz. Vurgulanmak istenen Çingenelerin sevda söz konusu olduğunda gözlerini kırpmadan tehlikeye atılabilecekleridir.

Refik Halit'in *Yılda Bir* öyküsü ile Melih Cevdet'in *Raziye* romanlarında da Türk erkek karakter ile genç Çingene kızlarının yakınlaşmalarından bahsedilir. Tamamen birbirinden farklı uzunluk ve kurgulara sahip olan bu iki eserde de Çingene kızlarının özgür ruhlu oluşları ve göçebe oba Çingeneleri ile kayıplara karışmaları sonucu geride kalan erkek karakterlerin payına yalnızlık düşer.

Aşk teması çevresinde şekillenen ve sonuca bağlanan son eser Berna Durmaz'ın *Bir Fasit Daire* adlı öykü kitabıdır. Birbiri ile bağlantılı farklı öykülerden oluşan eserin son öyküsünde, birbirlerine duydukları aşkla çevrenin bütün baskılarına karşı gelen ve birlikte kaçmayı seçen Zarif ile Hasret'in aşkları anlatılır. Bu eserde Zarif zurna üflemekte mahir bir Çingene genci, Hasret ise Çingenelerden nefret eden baskıcı bir annenin ve ayyaş bir babanın kızıdır. Kaçtıklarında göçebe oba Çingenelerinin arasına karışırlar. Hasret'in ailesi kızlarının zorla alıkonduğuna dair jandarmalara haber verir. Jandarmaların onları yakalamak üzere çok yakın olduğu bir anda, oba Çingeneleri gençleri teslim etmemek için araya girerler. Onlar açısından birbirlerini seven iki gencin kendi aralarında olmasının bir sakıncası

yoktur. Ortada zorla bir alıkonma olmadığını belirtirler ancak jandarmalar karardır. Hasret ve Zarif kaçarken aşığında nehir akan büyük bir uçurumun kenarına gelirler. Onlar için geri dönmek teslim olmak demektir. Hayatta kalmanın zayıf bir ihtimal olduğunu bile bile el el tutuşup nehre atlarlar. Öykü bu şekilde son bulur. Bir kez daha Çingene ile Gaco'nun aşkı mutluluk ile sonuçlanmaz.

Tasnifler dışında tutulabilecek bir başka özellik, bazı Çingene karakterlerin toplum içerisinde kabul görmemelerinden kaynaklı olarak kimliklerini ifadede güçlük ve çekince yaşamaları, hatta Çingene değilmiş gibi davranıp etnik kökenlerini saklamak yoluna başvurmalarıdır. Bu konuda karşımıza çıkan ilk örnek Ömer Seyfettin'in *Deve* öyküsündeki Mestan adlı baş karakterdir. "Doğduğu büyüdüğü Edirne'de "Çingene" olarak yaşamaya tahammül edemedi. Gurbet diyarında "Arap" gibi dolaşmaya karar verdi."⁴² şeklinde tarif edilen Mestan Ağa Çingeneliğini reddederek önce Edirne'den İstanbul'a, oradan da daha garanti olacağı düşüncesiyle Anadolu'ya geçer, Bursa ve nihayet Çanakkale'ye göç eder. Ancak buralarda başına komik ve talihsiz olaylar gelir. Evdeki hesabı çarşıya uymayan Mestan Ağa başına son gelen olayın sonunda yediği dayaktan sonra bir an evvel Edirne'ye dönmeye karar verir. Tamamen pişman olmuştur. Öykünün sonunda "Ah Çingenelik!" diye mırıldanır. Çingenelik gözüne artık bir saadet olarak gözükmektedir. Gidilecek bir "Kâbe'sinin", binilecek bir devesinin olmayışı, yani kendisini sorumlu kılacak her türlü inanç ve maldan azade olması onun için yeniden bir hafiflik ve saadet anlamına gelir.

Kimliği saklanan bir başka karakter Osman Cemal'in *Çingeneler* romanında karşımıza çıkan Nazlı'dır. Yukarıda daha önce sözünü ettiğimiz baş karakter İrfan'ın ilgi duyduğu harmançı Çingenelerden olan Nazlı, obasındakilerle ters düşmesi sonucu bir süreliğine İrfan'ın şehirde annesi ile yaşadığı eve misafir olur. Gerek İrfan'ın annesinin, gerekse komşuların Nazlı'nın Çingene olduğunu anlamamaları için İrfan tarafından bir plan tertip edilir. Nazlı'ya güzel kumaşlardan çeşitli elbiseler alınır. Ancak aradan geçen kısa sürede özgürlüğüne düşkün Çingene kadını dört duvar arasında sıkılır. Sokak satıcılarının sesini duyunca kendini dışarı atmaya, garip davranışlar sergilemeye başlar. Nitekim sonunda obasına geri döner. Hiçbir şekilde şehir yaşamına ayak uyduramaz.

Reşad Ekrem Koçu'nun *Esircibaşı* romanının son kısımlarında görülen Çingene güzeli Bal'ın saçları ani ve izinsiz şekilde romanın baş karakteri olan Muhsin Çelebi tarafından kesilir. Esircibaşı'nın amacı kızı ten renginden ötürü zaten benzemekte olduğu Hintli kölelere daha da benzetmek ve devletin en üst

---

⁴² Ömer Seyfettin, a.g.e. s. 6

kademesindeki paşalara kızı kiralamaktır. Esircibaşı'na âşık olduğu görülen Bal, özgürlüğüne bağlı olduğunu gösterircesine izinsizce yapılan bu hareket karşısında hırçınlaşır ve kendisinin bir köle değil, özgür bir insan olduğunda ısrar eder. Ancak Muhsin Çelebi'nin altın dolu bir keseği kızın ayaklarına fırlatması ile bu direniş sona erer. Kız para karşılığında özgürlüğünden vazgeçmiş olur. Ancak aynı günün sabahında patlak veren Patrona Halil İsyanı ile devir bir anda değişir. Esircibaşı bütün mal varlığını kaybeder. Kendisine âşık olan Bal ise onun hayatta kalmasını sağlar. Romanın sonunda kılık kıyafeti değiştirilen Muhsin Çelebi olur. Kendisi artık Çingene kılığında köy, kasaba kahvelerine gidip ayı oynatarak milleti eğlendiren biri haline gelir.

Melih Cevdet Anday'ın Raziye romanında da kimliği yıllarca kendisini evlatlık edinen üvey babası tarafından değiştirilmiş, saklanmış, inkar edilmiş bir genç Çingene kıızıyla karşılaşırız. Esere de adını veren bu Çingene kızının asıl adı Raziye iken, kendisini evlatlık edinen ve bir Anadolu kasabasında yaşayan babası ona Vedia adını koymuştur. Adam çok küçük yaşlarda evlat edindiği kızın istediği gibi yetişmesi için onu şehirdeki yatılı okula göndermişse de kız oradaki yaşama ayak uyduramayıp kasabaya geri dönmüştür. Adam kızın çeşitli Batı dillerini, Batı müziğini, şehirlilere yakışır el işlerini öğrenmesi için çabalasa da kız bu eğitimlerin hiçbirinde gerekli gelişimi gösterememiş, çünkü kendisini bunlara kapamıştır. Diğer yanda babası, kızı kendilerinden evlat edindiği oba Çingenelerinin kasabalarına yaklaşmaması için diğer bütün kasaba sakinlerini karşısına alarak tek başına mücadele eder. Yaklaşan Çingeneleri tüfeğiyle kovalar. Onların bir şekilde kıızıyla karşılaşmalarının önüne geçmek ister. Ancak zaten şehre gitmek üzere kız evde yalnız bıraktığı bir günde, Çingeneler gizlice eve gelerek Vedia ile iletişime geçmişler ve onun geçmişi hakkında gerçek bilgileri kendisiyle paylaşmışlardır. Kız bunu babasından saklayarak yaşamına devam ederken bir yandan da adeta kan çekercesine Çingene adetlerini (sepet örmek, evi rengarenk kumaşlarla donatmak vb) yaşatmaya başlar. Romanın sonunda da bir gün evi dönmek üzere terk eder. Göç eden Çingenelerin arasına karışarak aslına döner.

Emine Şenlikoğlu'nun *Çingene* adlı romanı Çingenelerin kimlik sorununa İslami bir bakış açısı ile yaklaşması bakımından ayrı bir yerde durur. İzmir'in Tepecik Mahallesi'nde oturan oldukça yoksul ailelerin kızları olan iki arkadaş Serpil ve Sema'nın ilkokul yıllarından başlayarak evlilik çağı ve sonralarına kadar yaşadıkları kimlik sorunları ele alınır. İki kızın okulda öğretmenleri, mahallede ve alışveriş yaptıkları marketlerde ise çeşitli insanlar tarafından uğradıkları olumsuz ayrımcılıklar karşısında Çingene kimliklerini saklama içgüdüleri devreye girer. Hayatları boyunca Çingenelerin uğradığı her türlü haksızlık ve ithamla mücadele

etmek zorunda kalırlar. Çingenerin Müslüman sayılamayacağı, Hz. Peygamber'in Çingenerden nefret ettiği şeklinde yalan yanlış bilgilerle büyürler. Yıllar sonra Serpil, İstanbul'da tanıştığı, dini sohbetlerine katıldığı Emine adlı bir hocanın kendisine hakikatleri anlatmasıyla nihayet Çingeneliğin utanılacak bir leke olmadığını öğrenir. Huzuru bulduğu mütedeyyin hayat çizgisinde yaşamaya devam eder.

Çingeneri konu alan eserler içerisinde kimliğini saklama telaşına en çok girişen karakter ise Ayşegül Devecioğlu'nun Ağlayan Dağ Susan Nehir adlı romanında karşımıza çıkan Naciye Abla karakteridir. Naciye, ortada doğrudan bir sebep yok iken bu davranışlara girişen bir karakter olması bakımından Ömer Seyfettin'in Mestan karakterini andırır. Ancak onun gibi bir takım düzenbazlıklara başvurmaz. Mestan okurlara ne kadar uyanık bir adam olarak çizilirse, Naciye de bir o kadar sevimli yönleriyle ele alınmıştır. Bir dönem Edirne'de yaşayan, sonrasında İstanbul'a taşınan bir ailenin yanında ev işleri ve çocukların dadılığı gibi işlerde çalışmak üzere mahallesini bırakıp İstanbul'a gelir. Çalıştığı ailenin yanında yatılı kalmaktadır. Naciye, Çingenerler pistir algısını yıkmak istercesine dip temel temizlik yapmayı, İstanbul hanımefendilerinin dinlediği müziklerden dinlemeyi, kibar olduğunu göstermek istercesine sofrada her zaman az yemekle yetinmeyi kendisine adet edinmiştir. Ancak bütün çabalarına rağmen bazen konuşmasının içerisinde bazı kelimeleri yaydırarak çıkarması, evin orasında burasında asılı büyülü efsunlu eşyalar bulundurması, bohçalar hazırlaması ve inanmakta olduğu batıl inançları ile Çingeneliğini dışa vurur. Onun bu 'garip' davranışları evde yetişmekte olan çocuklar açısından birer eğlence aracı olarak karşılanır. Naciye bir anlamda Çingeneliği sayesinde 'garip davranışlar sergileme ruhsatına' sahiptir. Ev sahipleri onu bu tarz hareketlerinden ötürü asla ötekileştirmezler, küçümsemezler, ona hor gözle bakmazlar. Naciye, bu yaşayış içerisinde alabildiğine sempatik şekilde anlatılırken, onun en baştan niçin kimliğini saklamak çabasına giriştiği muammadır. Romanın ortalarından itibaren İstanbul'daki evden bir haftalığına ayrılan ve sonra da geri dönmeyen, gidişinin üzerinden uzunca zaman geçmiş Naciye'nin Edirne'deki yaşamına şahitlik ederiz. Naciye isteyerek büründüğünü düşündüğümüz ne kadar 'İstanbullu' davranış varsa hepsini çoktan bırakmış ve rahatça özüne dönmüştür. Ancak artık kendisi bir kez o medeniliği tattığı için olsa gerek ya da en baştan kendisinin farklı olmaya özenmesi belki de kendi halkından olanları hor görmesindedir, Naciye'nin sık sık mahallesindeki komşuları görmemişlikle suçlayıp küçümsediğini görürüz. Naciye'nin çocukluk yıllarına ait bir hatıradaki, yeni evli bir Çingene kadınının kimliğini saklayarak Türk olan kocasına vardığı, şayet adamın eşine ait gerçek kimliği öğrenmesi durumunda muhakkak onu boşayacağı yönündeki korkusu oldukça çarpıcıdır. Birçok romanın incelemesinde bahsettiğimiz

Çingene ile Gaco'nun bir türlü kavuşamadığı mutlu bir birlikteliğin tek yolu, taraflardan birinin gerçek kimliğini saklaması yoluyla gerçekleşecek gibidir.

SONUÇ

İncelenen otuz iki öykü ve romanla Türk edebiyatında konu edilmiş Çingenelerin başta İstanbul olmak üzere Üsküp, Tırnova, Edirne, Balıkesir, Çanakkale, Bursa, İzmir, Beyşehir gibi bölgelerde yaşadıkları; bunlardan çoğunun yerleşik hayatı, kendilerine ait mahallelerde, çoğunlukla kerpiç vb. malzemeden yapılmış döküntü evlerle de olsa, benimsedikleri görülmüştür. Çingenelerin kendilerinden olmayan, toplumun geneline hakim kuvvetlere karşı verdikleri en büyük mücadele kimliklerinden kaynaklı uğradıkları negatif ayrımcılıklara karşıdır. Bu mücadele esnasında kendi içlerinde de şehirli olabilmiş olanların göçebe olanlara, müzisyenlikte ilerleyebilmiş olanların daha basit meslekler ile uğraşanlara karşı oluşturduğu bir takım sınıfsal farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu farklılıkları belirleyen ise genelde sosyo ekonomik durumlarıdır. Hiçbir anlatıda aldığı eğitimle fark yaratmış, bu yönde yüceltilmiş bir Çingene karaktere rastlanmaz. Karakterlerin eğitim, sağlık hizmetleri gibi temel haklar konusundaki yoksunlukları, sosyolojik araştırmalar ile güçlendirilip temellendirmeye açıktır.

İncelenen öykü ve romanların bir kısmı bir aşkı merkeze alıp onun çevresinde gelişirken, bazıları kendi halinde yaşayan Çingene karakterlerin ani bir şekilde Gacolar tarafından uğradıkları haksızlıklara odaklanmıştır. Hangi konu çevresinde gelişirse gelişsin, roman ve öykülerin tamamı Çingenelerin yaşamları, aile içindeki adetleri, ilgilendikleri meslekler, iş ahlakları, toplum içinde kabul görme şekilleri, uğradıkları haksızlıklar ve bunlara karşı verdikleri mücadeleler ya da bunlardan uzak durmak adına oluşturdukları savunma çeşitleri, müzisyenlik ile ilgili becerileri, inançları vb. birçok konuda bilgiler edinebilmemize imkan sağlamaktadır. Ele alınan eserlerin tamamının Çingene olmayan yazarlar tarafından kaleme alındığından yukarıda bahsetmiştik. Yazarların bazıları anlatıcı karakterin uzak çocukluk anıları şeklinde Çingeneleri anlatmayı seçerken, bazıları gerçek hayatta bizzat kurdukları münasebetler ile edindikleri tecrübelerden ve kişisel gözlemlerinden yararlanmışlardır. Bu tür eserler Çingene yaşamı hakkında içerdikleri ayrıntılı bilgilerle fark edilebilmektedirler.

Genel hatlarını çizmeye çalıştığımız Yeni Türk Edebiyatı tahkiyeli metinlerinde Çingeneler konusunun, Türkiye Çingeneleri içerisindeki dört ana gruptan sadece Romanlarla sınırlı kalması ve onun da tamamını ele alabilmiş olmaktan uzak olması aslında alanın ne kadar geniş ve ne kadar çalışılmaya muhtaç olduğunun bir kanıtıdır. Şüphesiz Domlar, Lomlar ve diğer grupların varlığı ve yaşayışları hakkında da yapılacak ayrıntılı bir araştırma ile edebi eserlere ulaşılması

mümkündür. Bunlar yanında Türk şiirinde Çingener üzerine yapılacak bir çalışma hiç dokunulmamış bir araştırma alanı olarak ilgililerini beklemektedir. Makalemiz, 2020 Şubat'ında kitaplaşmış yüksek lisans tezimiz ile birlikte Yeni Türk Edebiyatı'nda Çingenerin ayrıntısıyla incelenmesine yönelik araştırmalara birer girizgah ve öncü olur temennisindeyiz.

KAYNAKÇA

- ABASIYANIK, Sait Faik; *Lüzumsuz Adam*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1948.
- AHMET MİTHAT EFENDİ; *Letaif-i Rivayat*, Haz. Fazıl Gökçek, Sabahattin Çağın, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2017.
- AKSER, Murat; “İstanbul’dan Sevgilerle: Hollywood’un Yeni Oryantalizmi”, *PANORAMA Khas Dergisi*, Sayı 11, Yaz 2013, s. 53-57.
- ALİ, Sabahattin; *Değirmen*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2014.
- ALİ, Sabahattin; *Kağrı Ses Esirler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019.
- ALTINÖZ, İsmail; *Osmanlı Toplumunda Çingeneler*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2013.
- ANDAY, Melih Cevdet; *Raziye*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1975.
- ATABEYOĞLU, Selahattin Enis; *Bataklık Çiçeği*, Haz. M. Kayahan Özgül, Arma Yayınları, İstanbul, 2000.
- BİLBAŞAR, Kemal; “Çingene Karmen”, *Yurt ve Dünya Dergisi*, Sayı 28, Nisan 1943, s. 136-140.
- BUYRUKÇU, Muzaffer, *Dar Sokaklardaki Duman*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.
- DEVECİOĞLU, Ayşegül; *Ağlayan Dağ Susan Nehir*, Metis Yayınları, İstanbul, 2008.
- DURMAZ, Berna; *Bir Fasit Daire*, Can Yayınları, İstanbul, 2013.
- FRASER, Angus; *Avrupa Halkları: Çingeneler*, Çev. İlkin İnanç, Homer Kitabevi, İstanbul, 2005.
- GORKİ, Maksim; *Makar Çudra*, Çev. Mehmet Özgül, Ayşe Hacıhasanoğlu, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2004.
- GÜNGÖR, Necati; *Hayatımın Yedi Hikayesi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1984.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, *Gönül Ticareti*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1939.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, *Hayattan Sayfalar*, Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1940.
- HALİKARNAS BALIKÇISI; *Ege’den Denize Bırakılmış Bir Çiçek*, Bilgi Yayınları, İstanbul, 2016.
- HALİKARNAS BALIKÇISI; *Ege’nin Dibi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1952.

- HALİKARNAS BALIKÇISI; *Gülen Ada*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 1957.
- KAÇAN, Metin; *Ağır Roman*, Metis Yayınları, İstanbul, 1990.
- KARAY, Refik Halid; *Memleket Hikâyeleri*, İnkılap Kitabevi, 2009.
- KAVUKÇU, Cemil; *Gemiler de Ağlarmış*, Can Yayınları, İstanbul, 2001.
- KAYGILI, Osman Cemal; *Çingeneler*, Etiman Yayınevi, İstanbul, 1939.
- KEMAL, Orhan; *İstanbul'dan Çizgiler*, Sinan Yayınları, İstanbul, 1971.
- KİRACI, A. Ömer; *Mahallede Cümbüş Edebiyatımızda Çingeneler*, İlbilge Yayıncılık, Ankara, 2020.
- KOÇU, Reşad Ekrem; *Esircibaşı*, Gün Basımevi, İstanbul, 1944.
- KOÇU, Reşad Ekrem; *Haydut Aşkları*, Ana Yayınları, İstanbul, 1981.
- KORCAN, Kerim; *Tatar Ramazan*, Ararat Yayınları, İstanbul, 1969.
- NESİN, Aziz; *Surnâme*, Nesin Yayınevi, İstanbul, 2019.
- ÖMER SEYFETTİN, “Deve”, *Diken Dergisi*, Sayı 8, 6 Şubat 1919, s. 6.
- ÖMER SEYFETTİN, “Namus”, *Diken Dergisi*, Sayı 3, 28 Kasım 1918, s. 3-6.
- ÖZKAN, Hakkı; *Kırmızı Kurlangıç: Hikayeler*, Nil Yayınları, İstanbul, 1970.
- SAID, Edward W.; *Şarkiyatçılık Batı'nın Şark Anlayışları*, Çev. Berna Ülner, Metis Yayınları, İstanbul, 2012.
- SÖĞÜT, Mine; *Dolapdere: Kürt Kediler Çingene Kelebekler*, Heyamola Yayınları, İstanbul, 2010.
- ŞENLİKOĞLU, Emine; *Çingene*, Mektup Yayınları, İstanbul, 1996.
- TAĞ, Muhammed; “Temettuât Kayıtlarına Göre Osmanlı Devleti'nde Romanların Meslek Yapıları ve Geçim Kaynakları”, *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. II, Sayı 18, Güz 2018, s. 3003-319.
- TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan; *Çingene Pilici*, Ekicigil Yayınları, İstanbul, 1955.
- YOUNG, Terence. *From Russia with Love [Rusya'dan Sevgilerle]* (Film, 1963). https://www.imdb.com/title/tt0057076/?ref_=nv_sr_srsq_0